

XIII. BIJDRAGE VAN RINDERT BROUWER 'KERKHOF BIJ REGEN' VAN VINCENT VAN GOGH

Vincent van Gogh heeft ook tekeningen en schilderijen gemaakt, waarop een begraafplaats voorkomt.

Er zijn twee tekeningen van Vincent van Gogh, die een situatie op een begraafplaats in de regen weergeven en die ik gemakshalve allebei betitel als 'kerkhof bij regen'.

Het betreft de volgende twee tekeningen:

tekening JH 1031 / F 1399

- in museum Albertina, Wenen
- potlood/pen, 23 x 37 cm, op Ingrespapier

tekening JH 1032 / F 1399a

- in Kröller-Müller Museum, Otterlo
- potlood, pen en penseel in inkt, gewassen, gekleurd krijt, witte waterverf, op vergé papier

waar lag het 'kerkhof bij regen'?

Van deze tekening bestaan dus twee versies, die duidelijk dezelfde begraafplaats als onderwerp hebben en waarbij de tweede tekening (JH 1032) een uitwerking lijkt te zijn van de eerste tekening (JH 1031).

Over de datum, de titel, maar vooral over de locatie van de tekening verschillen de deskundigen van mening. Is de tekening gemaakt in 1883 en/of in 1886? Voor de titel worden een aantal

benamingen genoemd: kerkhof bij regen, begraafplaats in de regen, *fosse commune*.

Maar vooral over welke locatie en welke begraafplaats op de tekeningen wordt weergegeven verschillen de meningen: Den Haag, Nuenen, Eindhoven of Parijs?

Welke argumenten halen de deskundigen aan om te bepalen welke begraafplaats dit wel of niet is of zou kunnen zijn?

Den Haag?

Even is gedacht dat een begraafplaats in Den Haag het onderwerp van deze tekeningen was vanwege de spitters op de tekening. Vincent heeft diverse voorstudies van spittende mannen gemaakt.

In het najaar van 1882 heeft Vincent van Gogh in Den Haag twee studies gemaakt van spitters. Beide spitters zijn duidelijk terug te vinden op de tekening 'kerkhof bij regen'.

Maar Vincent maakte vaker gebruik van voorstudies.

(tekeningen & schilderij in het bezit van het Van Goghmuseum)

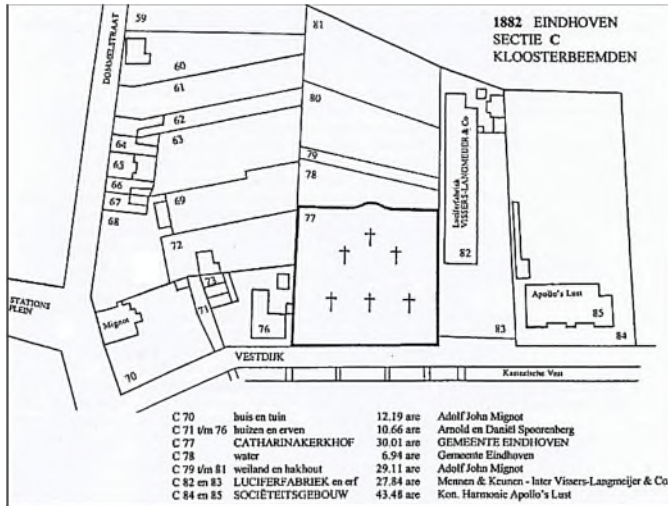
Nuenen?

Ook is wel gedacht aan het begraafplaatsje bij de Oude Toren in Nuenen. Van december 1883 tot november 1885 verbleef Vincent in Nuenen, waar zijn vader dominee was. Zijn vader overleed op 26.03.1885 en werd begraven op het kerkhof bij de Oude Toren. Op 35 schilderijen en tekeningen van Vincent komt de toren voor, die aanvankelijk bij een kerk hoorde. De kerk werd in 1823 afgebroken, de toren in juni 1885.

Op een aantal schilderijen en tekeningen met de Oude Toren is het kerkhof met net zulke kruisjes te zien als op 'kerkhof bij regen'. Op de tekening over de houtverkoop bij de afbraak van de Oude Toren in 1885 zijn zulke kruisen goed te zien.

Eindhoven?

De locatie op de tekeningen zou kunnen wijzen op een stuk grond aan De Dijk (huidige Vestdijk) te Eindhoven, waar vanaf 1857 het tweede Sint Catharinakerkhof in gebruik werd genomen. De situatie op de beide tekeningen zou dan kunnen duiden op het ruimen van graven op de begraafplaats en het wegdragen van stoffelijke resten in beenderkistjes.

De begraafplaats werd in 1857 in gebruik genomen, maar bleek al snel te klein en werd op 01.08.1877 officieel gesloten, maar vanwege de wettelijke rusttijd nog niet geruimd. Wel werden tussen 1877 en 1888 individuele graven geruimd en overgebracht naar het nieuwe Sint Catharinakerkhof aan het Paradijs (nu Zwembadweg).

Vincent zou getuige kunnen zijn geweest van het ruimen. Schuin tegenover de begraafplaats lag de woning van Johannes Gestel met daarachter *Steendrukkerij Johannes Gestel & Zn.*, waar Vincent vaak kwam om zijn tekenvriend Dimmen Gestel te bezoeken en waar hij zelf in april 1884 een litho maakte van de aardappeleters. De theorie is dat hij het ruimen van de begraafplaats hier zag en daarvan een schets maakte.

Een andere mogelijkheid is dat Vincent vanuit de tuin van de Koninklijke Harmonie Apollo's Lust heeft getekend. Van Gogh's vriend en schildermaatje Anton Kerssemakers was lid van die vereniging. Vincent en Kerssemakers troffen elkaar geregeld op zondagen in de tuin van Apollo's Lust.

Parijs?

Als de eerste tekening gemaakt is in 1883, dan komt Eindhoven als locatie heel duidelijk in beeld en dan zou Vincent de tweede tekening in 1886 hebben kunnen uitwerken in Parijs, waar hij toen verbleef.

Teio van Meedendorp, onderzoeker bij het Van Gogh Museum, dateert beide tekeningen in 1886 en pleit met veel argumenten voor Parijs als locatie, waar Vincent vanaf 1886 in Montmartre woonde.

Jules de Concourt - Fosse commune

Voor de tekeningen, nu getiteld *fosse commune*, zou Vincent geïnspireerd kunnen zijn door twee romans. In *Germinie Lacerteux* van de broers Edmond & Jules de Concourt uit 1865 wordt een schets gegeven van de *fosse commune* op het Cimetière de Montmartre en op de voorkant van de eerste editie stond een ets naar de aquarel van de besneeuwde *fosse commune à Montmartre* uit 1863 van Jules de Concourt. Veel op die aquarel doet denken aan de tekening van Vincent, behalve de heuvel van Montmartre met molens op de achtergrond.

Zou het dan duiden op het 3 km noordelijker gelegen Cimetière de Batignolles, destijds aan de periferie van Parijs gelegen in praktisch onbebouwd gebied?

Of werd Vincent (ook) geïnspireerd door *L'Oeuvre* van Émile Zola, die op de laatste bladzijden een begrafenis beschrijft op het Cimetière de Saint-Ouen? Zola beschrijft hoe een rij graven wordt geruimd en hij beschrijft een grafveld waar kinderen werden begraven. Dat zou dan duiden op het tafereeltje van de twee mannen met het kleine (kinder)kistje links op de tekening van Vincent.

Het is heel aannemelijk te veronderstellen, dat er verschillende elementen van de drie genoemde Parijse begraafplaatsen in de tekening zijn verwerkt.

Tot slot. Het is niet vast te stellen, welke begraafplaats op de tekeningen 'kerkhof bij regen' van Vincent van Gogh voorkomt, maar is dat belangrijk om te weten?

Zou het niet zo zijn dat de tekeningen samengesteld zijn uit allerlei voorstudies op diverse locaties: de spitters in Den Haag, de houten kruisjes in Nuenen, de ruiming van de begraafplaats in Eindhoven en de 'fosse commune' op de drie Parijse begraafplaatsen?

bronnen:

- Jack van Hoek: "Vincent van Gogh's 'Kerkhof bij regen' ". in: 'T Gruun Buukske', uitgave van de Heemkundige Studiekring Kempenland, Eindhoven 22^e jaargang no. 1 (voorjaar 1993), p. 69-74
- Helen Kattestaart: Tussen pieren en rozemarijn. Een beknopte geschiedenis van de Eindhovense begraafplaatsen 1810-1960, Eindhoven 1979. Typoscript in Regionaal Historisch Centrum Eindhoven.
- Theo M.J.G. Verschuieren: 'Sint Catharina Kerkhof in de tijd', Eindhoven 2008.
- Rindert Brouwer & Jeannette Goudsmit 'Funeraire Cultuur. Regio Eindhoven', p. 10-17, Soesterberg 2003.
- Teio Meedendorp 'Begraafplaats in de regen ('Fosse commune') in: 'Tekeningen en grafiek van Vincent van Gogh in de collectie van het Kröller-Müller Museum', 2007, p. 345-351